

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ВЪЗОБНОВЯВАНЕТО НА НАКАЗАТЕЛНОТО ДЕЛО ПО ИСКАНЕ НА ЗАДОЧНО ОСЪДЕН, ПОРАДИ НЕУЧАСТИЕТО МУ В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

гл. ас. д-р Георги Митов

Възобновяването на наказателното дело по искане на задочно осъден, поради неучастието му в наказателното производство, е уредено в чл. 423 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК).

1. Този институт по своята **процесуално правна същност** представлява гаранция за правата на обвиняемия, уредени в чл. 55, ал. 1 НПК, и в частност на правото му на лично участие в наказателното производство¹.

а) С това производство се цели да се възстанови нарушеното право на това лице да участва лично в процесуалните действия, предприети срещу него, в рамките на наказателното преследване. С регламентирането на тази възможност българският законодател е осигурил изискуемият стандарт на чл. 6, § 3, б. „с“ и „d“ Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) за лично участие на обвиняемия в процесуалните действия, предприети срещу него в рамките на наказателното производство². В практиката си Европейския съд по правата на човека свързва правото на лично участие в произ-

водството с правото на справедлив съдебен процес по чл. 6, § 1 ЕКПЧ³.

б) След като това право на задочно осъденото лице е гаранция на правото му на лично участие, то упражняването му зависи от волята на неговия носител. С други думи, искането за възобновяването на наказателното дело от задочно осъден поради неучастието му в наказателното производство има диспозитивен характер.

Единственото изключение от това правило е възобновяването по искане на главния прокурор на основание чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК – когато е допусната екстрадиция в случай на задочно осъждане при дадена гаранция от българската държава за възобновяване на наказателното дело – за престъплението, за което екстрадицията е допусната. В разглежданата специфична хипотеза на задочно присъда осъденото лице също има право да иска възобновяване – чл. 423, ал. 5 НПК и това зависи от неговата воля. Когато това е направено от главния прокурор то е израз на дадената от държавата гаранция за възобно-

¹ В тази насока вж. **Трендафилова, Е.** Промените в НПК от 1999 г.: теоретични положения, законодателни решения, тенденции. С., Сиела, 2000, с. 256; **Чинова, М.** Задочно производство по НПК. – Съвременен право, 2007, № 1, с. 14, както и р. 258–2010–III, р. 46–2011–III, р. 107–2011–III. В старата ни процесуална литература тази възможност е характеризирани като гаранция за справедливост на разглежданите дела в отсъствие на добросъвестно отсъстващи осъдени. Вж. **Сарановъ, Н.** Българско Наказателно-процесуално право. Т. II. С., Художник, 1937, с. 703.

² Европейският съд по правата на човека подчертава, че „... страните имат широка свобода на преценка по отношение избора на средства, които целят да осигурят съответствието на правните си системи с изискванията по чл. 6, § 1 ЕКПЧ ...”. Вж. Решение от 12 февруари 1985 г., Колоца срещу Италия. Степента на достатъчност на гарантиране на правото на лично участие е посочена в Резолюция на Комитета на министрите на Съвета на Европа 75 (11) от 21.05.1975 г. относно критериите за водене на задочни производства – т. 9 – лице, осъдено в негово отсъствие, което е било редовно призовано, трябва да има право на повторно разглеждане на делото, по общия ред, ако докаже, че неговото отсъствие и обстоятелството, че не е уведомило съда, се дължат на независещи от него причини. Поради това нашият НПК е осигурил достатъчно гаранции за правото на лично участие на обвиняемия в наказателното производство.

³ Вж. Решение от 12 февруари 1985 г., Колоца срещу Италия, Решение от 21 февруари 1990 г., Хекансон и Стюресон срещу Швеция, Решение от 24 март 2005 г., Стоичков срещу България, Решение от 1 март 2006 г., Сейдович срещу Италия, Решение от 23 май 2006 г., Кунов срещу България, Решение от 18 октомври 2006 г., Херми срещу Италия.

вяване на наказателното производство във връзка с предаването на лицето от друга държава.

2. Тази форма на възобновяване има интересно **историческо развитие** в нашето законодателство. Проследяването на промените в отделните процесуални закони показва ясната тенденция на ограничаване на приложното поле на тази гаранция за правото на лично участие на подсъдимия в наказателното производство.

а) Този институт е познат на старото ни законодателство. Той е въведен за първи път през 1897 г. с приемането на Закона за углавното съдопроизводство (ЗУС). Възобновяването на наказателните дела по искане на задочно осъдения при законни причини за невявяването му се подчинява на общите правила за възобновяване. Тази хипотеза е включена като едно от основанията за възобновяване – чл. 587, т. 5 ЗУС, и няма специални правила за самата процедура в тези случаи. Липсва ограничение в кръга на лицата, уредени в чл. 589 ЗУС, които могат да искат възобновяване на това основание. С оглед на предназначението и целта на самото основание логично кръгът да бъде ограничен до задочно осъдения, а след смъртта му от техните съпрузи, роднини във възходяща и низходяща линия и от братята и сестрите им, както и от прокурора. Така се изключва единствено пострадалия, а ако е починал – неговите наследници.

Първоначалната редакция е допускала възобновяване на всички задочни присъди при законни причини за невявяването на осъденото лице⁴. По-късно, през 1935 г.⁵ приложното поле на възобновяването на това основание е ограничено – само ако задочно постановената присъда е подлежала на касационно обжалване и касационната жалба е била оставена без последствия. По-сложен, след въвеждането на това ограничение, се явява въпросът за възобновяване на присъдите, които не подлежат на касационно обжалване. Въпреки законодателното решение, съдебната практика допуска възобновяване на тези присъди при наличието на другите предпоставки за това⁶.

б) В НПК от 1952 г. този институт се запазва, но със съществени промени в кръга на лицата, които могат да го искат и предпоставките за образуване на самото производство. И тук възобновяването на наказателните дела на това основание се подчинява на общите правила за възобновяване. Тази хипотеза е едно от основанията за възобновяване – чл. 254, б. „г” НПК от 1952 г. – когато задочно осъдения не е обжалвал присъдата и е заловен от властта. Искането се прави от окръжния прокурор, както за всички други основания. Производството за възобновяване по чл. 254, б. „г” НПК от 1952 г. има служебен характер и цели не само да даде възможност на задочно осъдения да организира защитата си, но и да осигури интересите на правораздаването чрез разкриване истината по делото. Задочната присъда може да се отмени и производството да се възобнови независимо от това, какво волеизявление за това е направил задочно осъденият⁷.

Изискването задочно осъдения да не е обжалвал присъдата ограничава възобновяването на това основание само до неучастие във второстепенното производство, но не и в предходните стадии на наказателния процес.

в) В първоначалната редакция на НПК от 1974 г. възобновяване на задочни присъди не се допуска. Тази възможност е въведена в новото ни наказателно-процесуално законодателство през 1999 г. със създаването на нов текст – чл. 362а НПК от 1974 г.⁸ Възобновяването по искането на задочно осъден се допуска в едногодишен срок от узнаване на влязлата в сила присъда от задочно осъденият, ако не е знаел за наказателното преследване срещу него – чл. 362а, ал. 1 НПК от 1974 г. Прокурорът не може да иска възобновяване на това основание.

При тази нова уредба отделянето на разпоредбите за това производство в отделен текст на процесуалния закон не води до извода, че въведеното производство по възобновяване на присъдите по искане на задочно осъденото лице като отделен вид възобновяване на наказателни дела. Анализът на самото производство – образуване,

⁴ Чл. 587, т. 5 ЗУС – когато присъдата е издадена задочно и осъденият установи, че има законни причини за невявяването му.

⁵ Закон за изменение и допълнение (ЗИД) на Закона за наказателното съдопроизводство, обн. ДВ, бр. 192 от 27 август 1935 г.

⁶ Вж. опр. 170–1938–II. Също така вж. **Павлов, Б.** Възобновяване на наказателни дела. С.; Книпеграф, 1938, 40–41.

⁷ Вж. т. р. 25–1957–ОСНК, р. 25–1957–ОСНК, т. р. 18–1963–ОСНК, р. 555–1971–I.

⁸ ЗИД на НПК, обн. ДВ, бр. 70 от 6 август 1999 г., в сила от 1 януари 2000 г.

ред за разглеждане и правомощия на Върховния касационен съд (ВКС), не могат да обосновават специфики, които да го различават от възобновяването на някое от другите основания и да го отделят в самостоятелен вид възобновяване⁹.

През 2005 г. при синхронизиране на българското законодателство с европейските изисквания в процеса на подготовка за присъединяване към Европейския съюз с Преходни и заключителни разпоредби на Закона за екстрадицията и европейската заповед за арест (ЗЕЕЗА)¹⁰ се добави специфична хипотеза на възобновяване на задочно осъден – когато задочно осъденият е предаден от друга държава на Република България, при предоставени гаранции за възобновяване на делото, съдът го възобновява, без да преценява дали лицето е знаело или не за наказателното преследване срещу него – чл. 362а, ал. 1, изр. 2 НПК от 1974 г.

г) С малки редакционни промени разпоредбите на чл. 362а НПК от 1974 г. са възпроизведени в действащия НПК – чл. 423 НПК.

През 2008 г. (със ЗИД на НПК, обн., ДВ, бр. 109 от 23 декември 2008 г.) се правят промени за усъвършенстване на правната регламентация на този институт, но те изменят заложената в него философия с оглед на предпоставките за възобновяване и разширяват кръга на наказателните дела, които могат да бъдат възобновени по този ред. Изрично е уредено задължението на съдията-докладчик при уведомяването на подсъдимия за насрочено заседание в първоинстанционното производство да бъде предупреден, че при делото може да бъде разгледано и решено в негово отсъствие при условията на задочно производство (чл. 269 НПК) – чл. 254, ал. 4 НПК. Искането за възобновяване от задочно осъден се уважава, освен ако осъденият след изпълнение на това задължение на съдията-докладчик не се е явил в съдебно заседание без уважителна причина или се е укривал – чл. 423, ал. 1, изр. 2 НПК.

3. Възобновяването на наказателното дело по искане на задочно осъден поради неучастието му в наказателното производство **не е самостоятелен вид възобновяване**, различен от производството, образувано на някое от другите основания.

3.1. Поставянето на този проблем е продиктувано от обособяването от законодателя на възобновяването на задочните присъди в самостоятелен текст на НПК (същото разрешение е по НПК от 1974 г. от 1998 г.). С други думи, каква идея е заложена в това законодателно разрешение? Отговорът на този въпрос може да бъде намерен при анализа на отделните разпоредби на чл. 423 НПК и търсенето на специфични черти в сравнение с производството по възобновяване, образувано на някое от другите основания.

а) Срокът на упражняване на тази възможност за задочно осъдения е шестмесечен от узнаването на влязлата в сила присъда – чл. 423, ал. 1, изр. 1 НПК.

Този срок се покрива с общия срок за възобновяване на наказателното производство на другите основания, уреден в чл. 421 НПК и конкретната хипотеза няма никакви особености.

б) Самото основание – неучастие на задочно осъден, след изпълнението на изискването по чл. 254, ал. 4 НПК и невявяването му в съдебно заседание е без уважителна причина или поради укриване, уредено в чл. 423, ал. 1 НПК, също няма специфика.

То частично повтаря основанието по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК. Няма никакви причини и аргументи против възобновяването на наказателното дело поради неучастието на задочно осъдения в наказателното производство да бъде допълнено като самостоятелно основание по чл. 422, ал. 1 НПК.

в) Искането за възобновяване не спира изпълнението на присъдата, освен ако съдът постави друго – чл. 423, ал. 2 НПК.

Тази разпоредба повтаря буквално разпоредбата на общия текст за спиране на изпълнението на присъдата по чл. 420, ал. 3 НПК.

г) Изискването за личното присъствие на задочно осъдения в самото съдебно заседание за възобновяване – чл. 423, ал. 3 НПК, се явява прекратително условие за възобновяването на тази категория дела.

Систематичното му място е при правилата за разглеждане от ВКС на самото искане в чл. 424 НПК.

Отделно от това, макар и специфично основание за прекратяване на възобновяването по

⁹ Търсенето на разграничение на възобновяване по искане на задочно осъдения от производството на другите основания с оглед на двата вида възобновяване по НПК от 1974 г. – раздел I Възобновяване на наказателни дела, поради новооткрити обстоятелства и раздел II Възобновяване на наказателни дела, по които подсъдимите са предадени на обществено поръчителство. Вторият вид е отменен през 1997 г., поради неприлагане на института на общественото поръчителство със ЗИД на НПК от 1974 г., обн. ДВ, бр. 64 от 8 август 1997 г.

¹⁰ Обн. ДВ, бр. 46 от 3 юни 2005 г., в сила от 4 юли 2005 г.

искане на задочно осъден, няма пречка то да бъде уредено в общите правила на производството по възобновяване.

д) Указанието към ВКС за произнасяне по мярката за неотклонение след възобновяване на наказателното производство, когато задочно осъденият е задържан в изпълнение на влязлата в сила присъда – чл. 423, ал. 4 НПК, важи и за другите хипотези на възобновяване при определена мярка за неотклонение. Макар и да липсва изрична разпоредба в НПК в тази насока, това задължение на ВКС произтича от прилагането на правилата за касационното производство по силата на препащачата норма на чл. 426 НПК.

е) Последната разпоредба е свързана отново с изискването към ВКС в хипотезата на направено искане за възобновяване на задочно осъден, предаден от друга държава на Република България, при предоставени гаранции за възобновяване на делото, да не се преценява при вземане на решение за възобновяване дали лицето е знаело за съдебното производство срещу него – чл. 423, ал. 5 НПК.

Казаното по-горе важи и тук. Това изискване не е специфично. То се отнася и за възобновяването на основание чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК по искане на главния прокурор. Систематичното му място е при правилата за разглеждане от ВКС на самото искане в чл. 424 НПК.

ж) Подобна констатация за липса на специфика може да бъде направена и при анализа на правомощията на ВКС при възобновяване на наказателното производство по искане на задочно осъден поради неучастие му – чл. 425, ал. 2 НПК в сравнение с правомощията на съда при другите основания за възобновяване – чл. 425, ал. 1 НПК.

Когато ВКС възобнови наказателното производство, когато е образувано по искане на задочно осъден поради неучастие му, делото се връща в стадия, когато е започнало задочното производство – чл. 425, ал. 2 НПК. Аналогична е разпоредбата на чл. 425, ал. 1, т. 1 НПК – при другите основания за възобновяване, когато ВКС отмени присъдата, решението, определението или разпореждането, той връща делото за ново разглеждане, като сочи стадия, от който трябва да започне новото разглеждане. Изричното посочване в разпоредбата на чл. 425, ал. 2 НПК на точния стадий, в който следва да се върне делото (от който е започнало задочното производство) не се различава от указанието в чл. 425, ал. 1, т. 1 НПК, което ВКС дава за стадия, от който започва новото разглеждане при другите основания за възобновяване.

3.2. Направената съпоставка и анализ на разпоредбите на чл. 423 НПК и другите правила за възобновяване по безспорен начин доказват липсата на съществени специфики, извън тези, които произтичат от естеството на самото основание, за да се говори за самостоятелен вид възобновяване, различен от производството, образувано на някое от другите основания. Поради това *de lege ferenda* разпоредбите за възобновяване по искане на задочно осъдения следва да намерят своето систематично място при съответните общи правила за възобновяване. Липсват логични аргументи за това законодателното отделяне на възобновяването по искане на задочно осъдения в самостоятелен текст. Единственото обяснение може да се търси в начина на въвеждането на този институт през 1998 г., когато регламентирането на тази процесуална възможност чрез самостоятелен текст се оказва лесен и приемлив вариант, вместо промяната в цялостната уредба в НПК на производството по възобновяване на наказателни дела. Дори да приемем това разрешение за удачно през 1998 г., липсва основателна причина за буквалното повтаряне с някои дребни редакционни промени, на правилата в действащия НПК. През 2005 г. при приемането на действащия НПК като нов нормативен акт пред законодателя се постави изискване за концептуално изясняване на това производство, а не за прилагането на елементарния и лесен подход чрез преписването на стария текст с редакционни промени.

4. Възобновяването по искане на задочно осъдения поради неучастие в наказателното производство се покрива с **основанието по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК** – когато е допусната екстрадиция в случай на задочно осъждане при дадена гаранция от българската държава за възобновяване на наказателното дело – за престъплението, за което екстрадицията е допусната. Това налага нарочен анализ и съпоставката им помежду им.

а) Разпоредбата на чл. 423, ал. 5 НПК не съдържа ограничението основанието по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК – възобновяването на наказателното дело се допуска за престъплението, за което екстрадицията е допусната. Поради това се поставя въпросът може ли задочно осъденото лице при допусната екстрадиция да иска възобновяване на наказателното производство за друго престъпление, различно от това, за което е допуснато предаване от чуждата държава. С други думи може ли по волята на осъденото лице да се дерогира принципът на особеността, уреден в ЗЕЕЗА.

Отговорът се съдържа в чл. 31, ал. 1 ЗЕЕЗА – за екстрадицията и в чл. 61, ал. 2 ЗЕЕЗА – за предадено лице въз основа на Европейска заповед за арест (ЕЗА), когато принципът на особеността не се прилага. Анализът на посочените текстове води до различна процедура при предаване в екстрадиционното производство и въз основа на ЕЗА.

Съгласието на лицето за съдене и за друго престъпление, извършено преди неговото предаване е възможно само при предаване въз основа на ЕЗА – 61, ал. 2, т. 5 ЗЕЕЗА. Това съгласие на осъденото лице следва да е изрично и то пред компетентния орган, издал ЕЗА – чл. 61, ал. 3 ЗЕЕЗА. Следователно при направено искане за възобновяване от задочно осъден при предаване въз основа на ЕЗА – чл. 423, ал. 5 НПК, ВКС може да възобнови наказателното производство само за престъплението, за което лицето е предадено.

В екстрадиционното производство принципът на особеността не може да се дерогира по волята на предаденото лице – *per argumentum a contrario* на чл. 31, ал. 1 ЗЕЕЗА.

Направените изводи не означават, че предаденото задочно осъдено лице от друга държава не може да иска възобновяване на наказателното производство за друго престъпление, различно от това, за което е предадено. Искането в този случай ще бъде направено по чл. 423, ал. 1 НПК, а не по чл. 423, ал. 5 НПК. Съществената разлика се състои в това, че ВКС ще преценява знанието на лицето за съдебното производство срещу него – чл. 423, ал. 5 *in fine* НПК.

Поради това „пропуска” на законодателя в чл. 423, ал. 5 НПК може да се приеме за техническа грешка. За тази хипотеза на възобновяване по искане на задочно осъдения също е налице ограничението за престъплението, за което е предадено лицето. За процесуална чистота и преодоляване на евентуални грешки в практиката *de lege ferenda* следва да се въведе това ограничение и в цитирания текст, подобно на чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК.

б) Двете хипотези се различават в лицата, които могат да искат възобновяване на наказателното производство и сроковете за това.

В хипотезата на чл. 423, ал. 5 НПК искането се прави от задочно осъденото лице в общия шестмесечен срок от узнаването за задочната присъда. В този случай узнаването е тясно свързано с искането на Република България за преда-

ването на лицето от друга държава. Поради това осъденото лице е узнало за задочната присъда, когато е предадено на Република България, макар и фактически да е разбрало за задочната присъда, когато е уведомено за започналото екстрадиционно производство или производство по ЕЗА в чуждата държава (когато е призван за това производство).

При основанието за възобновяване по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК компетентен е главния прокурор – чл. 420, ал. 1 НПК, в едноседмичен срок от узнаването за допуснатата екстрадиция.

Главният прокурор е задължен да направи искането за възобновяване при наличието на основанието по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК, докато в хипотезата на чл. 423, ал. 5 НПК искането за възобновяване е предоставено на волята на задочно осъденото лице.

в) Спирането на изпълнението на присъдата е уредено в НПК различно за двете хипотези.

При искането на главния прокурор по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК спирането на изпълнението на присъдата е задължително – чл. 420, ал. 4, предл. 2 НПК, като спирането се постановява от главния прокурор. При искане на задочно осъдения в случаите на чл. 423, ал. 5 НПК спирането на изпълнението на присъдата се подчинява на общите правила – искането не спира изпълнението, освен ако ВКС не постанови друго – чл. 423, ал. 2 НПК.

Подобно разрешение на пръв поглед е логично с оглед на диспозитивния характер на искането на осъденото лице. Спецификата на конкретната хипотеза – допуснатата екстрадиция или предаване въз основа на ЕЗА предполага задържане на лицето за изпълнение на наложеното наказание и няма логика в различното третиране на осъдения по отношение на спирането на изпълнението на присъдата. В хипотезата на чл. 423, ал. 5 НПК ВКС следва също да спре задължително изпълнението на присъдата. Този пропуск на законодателя се дължи на липсата на концептуална яснота за института на възобновяване по искане на задочно осъдения и недоглеждане при уреждането на спецификата на хипотезата по чл. 423, ал. 5 НПК. Поради това *de lege ferenda* следва задочно осъденото лице да се третира еднакво в посочените две хипотези на допуснатата екстрадиция или предаване въз основа на ЕЗА.

г) При съпоставката на разглежданите хипотези се поставя въпросът за възможната колизия между тях. Възможно ли е и главният прокурор и осъденото лице да поискат възобновяване на едно и също наказателното производство – това, по което лицето е предадено.

Подобна ситуация е реална, въпреки различните срокове за осъденото лице и главния прокурор. Разликата в началните моменти (за осъденото лице – узнаване на задочната присъда, което става при предаването му от чуждата държава на Република България, а за главния прокурор – узнаването на допуснатата екстрадиция или ЕЗА) дават възможност и двамата да подадат искане за възобновяване. Още повече че краткият срок за главния прокурор не е преклузивен, ако е в полза на осъденото лице.

Искането за възобновяване се подава чрез съответния първоинстанционен съд – чл. 424, ал. 2 НПК, и затова колизията при две искания е административен проблем, свързан с администрирането на делото.

Разликата в правилата за спиране на изпълнението на присъдата в този случай не стои, тъй като за главния прокурор спирането е задължително – чл. 420, ал. 4 НПК и той е изпълнил това свое задължение при искането си по чл. 422, ал. 1, т. 6 НПК.